

148η Συνάντηση
Μετα-Ψυχολογίας

Βασίλειος Μαούτσος

13/12/11 ,

Μεταψυχολογικό Σεμινάριο

‘Ινστιτούτο Κλασικής Ψυχανάλυσης’

‘Instincts and their Vicissitudes’, 1915, Τόμος XIV

4η Συνέχεια

Συμπληρώνοντας την μελέτη αυτού του μεγαλειώδους και ακρογωνιαίου Φρουδικού έργου παραμένουμε έκθαμβοι με την απλότητά του και τους λόγους για τους οποίους το είχαμε θεωρήσει δύσκολο ή, εν πάσει περιπτώσει, έχει ιστορικά χαρακτηριστεί με αυτό τον φαινομενικά αδικαιολόγητο προσδιορισμό. Με τα σύγχρονα δεδομένα συγγραφικής τάξης και συνέπειας ενός επιστημονικού κειμένου αυτό το παράπονο είναι άκρως δικαιολογημένο. Όμως, όσον αφορά το ουσιαστικότερο μέρος αυτού του παραπόνου η απάντηση βρίσκεται σε απόλυτη συνάρτηση με τη φύση των *ανθρωπίνων αμυνών* που αρέσκονται στο να αποφεύγουν κάθε μορφής κατανόηση των *πρωτογενών ενστίκτων* εάν αυτή δεν άπτεται της *διανόησης* ή, της αποσεξουαλικοποιημένης υπόστασής τους ως *ορμέμφυτα, ενορμήσεις, επιθυμίες και ώσεις*. Ο Freud αναγνωρίζοντας αυτή την ανθρώπινη αδυναμία δικαίως θεώρησε ότι ουδεμία παραγωγική συζήτηση περί ενστίκτων (και ψυχισμού) δεν είναι δυνατή άνευ της εν τω βάθει προσωπικής ανάλυσης σε *πρωτογενές* επίπεδο των ενστικτικών αναγκών αμφοτέρων των συμβαλλομένων μερών, δηλαδή αναλυτή και αναλυομένου.

Φερ' ειπείν, έστω κι' αν στο παρόν κείμενο δεν αναφέρεται ρητώς η έννοια του *πρωτογενούς μαζοχισμού* όπως την έχουμε ήδη περιγράψει ως παρατηρήσουμε μεταξύ πολλών παρομοίων τις εξής εκφράσεις του κειμένου προκειμένου να διαπιστώσουμε το αναμφισβήτητο της συσχέτισης του Freud ανάμεσα σε *ναρκισσισμό και σαδισμό* σε πρωτογενές επίπεδο: *‘Στο βαθμό που το εγώ είναι αυτό-ερωτικό δεν έχει ανάγκη του εξωτερικού κόσμου παρά μόνον ως συνέπεια εμπειριών βιωθέντων εξ αποτελέσματος της ύπαρξης των ενστίκτων της αυτοσυντήρησης όπου αυτό αποκτά πλέον αντικείμενα εξ αυτού του κόσμου και έτσι σε πείσμα κάθε αντιθέτου δεν δύναται να μην αισθάνεται εσωτερικές διεγέρσεις ενστικτικού τύπου οι οποίες για κάποιο χρονικό διάστημα θα είναι δυσάρεστες’*. Κάθε μία λέξη αυτού του υπέρ-συμπυκνωμένου αποσπάσματος είναι καίριας σημασίας επειδή συναποτελεί το απαύγασμα μιας ακραίας θέσης η οποία είναι εκ προοιμίου παντελώς μη αμφισβητούμενη από κάθε ασθενή χωρίς να κινδυνεύει να οδηγηθεί συντόμως στην αναίρεση της αμφισβήτησής του και βαθμιαία στην αποθεραπεία του. Ουδείς δύναται να εξέλθει θεληματικά της ομορφιάς μιας αδιάφορης αυτό-ερωτικής του θέσης προκειμένου να προσαρμοστεί σε μία *ναρκισσιστική προβληματική*. Ας δούμε μία άλλη πρόταση του Freud που μας οδηγεί ακριβώς στο ίδιο συμπέρασμα: *‘Το μίσος, υπό την έννοια σχέσης με αντικείμενα, είναι προγενέστερο της αγάπης’*. Για άλλη μία φορά το *‘ενεργητικό’* στοιχείο εξ αιτίας της *ενόχλησης* του αυτοερωτισμού προηγείται κάθε άλλου συναισθήματος. Ο αναγνώστης είναι δύσκολο να συμπεράνει κάτι διαφορετικό περί της ύπαρξης μιας *φαντασίωσης* πρωτογενούς μαζοχισμού που τον διακατέχει παρά μόνον ότι αυτός δημιουργήθηκε ως το αποτέλεσμα μιας *αναγκαστικής συνύπαρξης και τελικής ‘ταύτισης’* με το περιβάλλον. Ως εκ τούτου αυτή η τόσο δυνατή ταύτιση αποκτά χαρακτηριστικά πραγματικότητας και συνεπώς από κλινική άποψη γίνεται το σημαίνον κάθε *θεραπευτικής πράξης*. Ουδεμία *υποθετική θέση* δεν χρειάζεται να περιγραφεί εν προκειμένω από τον Freud διότι ουδείς ενδιαφερόμενος περί της δύναμης των αυτοερωτικών ενστίκτων του, δηλαδή «ασθενής», δεν μπορεί να υπεισέρχεται σε ζητήματα πέραν των ανωτέρω (συνδιαλλαγής με

το περιβάλλον) όταν βασανίζεται από εσωτερικές ακατανίκητες δυνάμεις. Φυσικά κάθε μη-πάσχων μπορεί να διαλογιστεί επιστημονικά περί αυτών των πραγμάτων (π.χ. περί της αθωότητας του περιβάλλοντος ήτοι, του «άλλου») όταν νιώθει την εγωτική δύναμη μιας ναρκισσιστικής υπεροχής.

Το δεύτερο καθοριστικό σημείο μιας εν τω βάθει μελέτης αυτού του κειμένου βρίσκεται στη κατανόηση της εννοίας του 'αδιάφορου'. Η διάκριση μεταξύ αυτό-ερωτισμού και ναρκισσισμού εκατέρωθεν της κατάστασης της αδιαφορίας είναι αυτό που καθιστά τον ασθενή ικανό να αναφέρεται στο 'εγώ' του καθώς και στο 'εγώ-ευχαρίστησης' σε αντιδιαστολή με το 'εγώ-πραγματικότητας'. Το ίδιο ισχύει για την αδιαφορία ως ενδιάμεσο χώρο μεταξύ 'ενεργητικού' και 'παθητικού'. Χωρίς την βιωματική αίσθηση της 'αδιαφορίας' - υπνοειδείς καταστάσεις, χρήση ναρκωτικών ουσιών, οκεανικά συναισθήματα, επακόλουθα σεξουαλικού οργασμού, ασυνείδητος αυνανισμός - η θλίψη και το άγχος δεν μπορούν να αντιδιασταλούν ως πραγματικές οντότητες για τον ασθενή. Πάντοτε αποτελεί σημείο απορίας για ποιους λόγους το θέμα της 'αδιαφορίας' δεν έχει τονιστεί στην ψυχαναλυτική αρθρογραφία έστω κι' αν τα παράγωγά του - «*αυθόρμητη κίνηση*», «*καταθλιπτική/παρanoiκή θέση*», «*εγώ ελεύθερο ψυχοσύγκρουσης*» κτλ - έχουν χαρακτηρίσει ποικίλες ψυχαναλυτικές σχολές.

Η τρίτη προϋπόθεση πλήρους κατανόησης αυτού του κειμένου βρίσκεται όπως και για κάθε ψυχαναλυτικό κείμενο στο θέμα της 'αρχής της ευχαρίστησης' και του παράδοξου της βαθμιαίας απώλειας της ικανότητας για κάθε μορφής ψυχική πράξη όσο η ευχαρίστηση γίνεται πραγματικότητα. Εν τέλει η κατάσταση της αδιαφορίας είναι η κλινική έκφραση αυτής της ίδιας της αρχής της ευχαρίστησης.

Τίποτα εκ των ανωτέρω δεν είναι πραγματικό αλλά όλα είναι ψυχικώς υπέρ-πραγματικά, δηλαδή, περισσότερο πραγματικά από όσο ορίζουν οι σωματικές αισθήσεις. Έτσι, πηγαινόντας προς τα πίσω ο ασθενής συναντά εντός του *την δυσαρέσκεια, περιοχές του εγώ του (ευχάριστες και δυσάρεστες), τον «άλλο» του, τον ναρκισσισμό του, το νέο-εμφανιζόμενο εγώ του, τον σαδομαζοχισμό του, τον παθητικό μαζοχισμό του, την αδιαφορία, τον ενεργητικό σαδισμό του, τον αυτό-ερωτισμό (αυτισμό) του*. Εδώ, παρά την γενική ακαταστασία της δομής του κειμένου θα μπορούσαμε να πούμε ότι ο Freud για πρώτη φορά μας εισάγει στην πολυπόθητη 'ανάλυση του εγώ' που μετά από πολλά χρόνια είχε επιχειρήσει ανεπιτυχώς να συνεχίσει η κόρη του.

Όμως, τελειώνοντας, ο Freud αναφέρεται στην 'αγάπη'. Εκ πρώτης όψεως, αν το μίσος, όπως έχει ήδη λεχθεί, είναι έκφραση ενεργητικότητας τότε η αγάπη είναι μία παθητική κατάσταση. Εν τούτοις ο Freud προειδοποιεί ότι '*...η αγάπη και το μίσος.....δεν βρίσκονται σε μία τέτοια απλή σχέση ανάμεσά τους*'. Ο αναγνώστης του κειμένου δεν μπορεί να μην έχει παρατηρήσει ότι ενώ ο Freud μέχρις αυτού του σημείου αναφέρεται βασικά στο *μυικό σύστημα* που λειτουργεί ως όργανο των ενστίκτων και παράγει την ενεργητική ή παθητική φαντασίωση του ασθενή αιφνιδίως η φαντασίωση μεταβαίνει στο χώρο της 'αγάπης' που ουδεμία σχέση μπορεί να έχει με το μυικό σύστημα. Ως ένα βαθμό το ίδιο ισχύει και για το 'μίσος' αν και η συσχέτισή του με πολέμους και βιαιοπραγίες εμπλέκει σε μεγάλο βαθμό τους *μύες*. Εν πάσει περιπτώσει, η στροφή του Freud προς την αγάπη ως κάτι τόσο *συναισθηματικά προχωρημένο και ακραίο που βρίσκεται στον αντίποδα των ενστίκτων* ενώ σγχερόνως συνεχίζει να αναφέρεται σ' αυτά είναι άκρως εντυπωσιακό αν σημειώσουμε μάλιστα τον ορισμό που δίνει περί αγάπης '*...ως την έκφραση του συνόλου του σεξουαλικού ρεύματος του συναισθήματος*'. Ευλόγως μπορούμε να συνάγουμε ότι αυτό το σύνολο δεν είναι άλλο από το ναρκισσιστικό πλεόνασμα στο οποίο έχουμε τόσο πολύ αναφερθεί. Πρόκειται για λιβιδινική ενέργεια που δεν είναι ούτε παθητική ούτε ενεργητική και ανήκει σαφώς σε μία άλλη

τάξη ψυχικών πραγμάτων. Με άλλα λόγια η αγάπη αποδεικνύει εμπράκτως ότι το πλεονάζον ναρκισσιστικό ένστικτο κυριολεκτικά πάσχει να βρει διέξοδο πάσει θυσία μέσω του φαινομένου της αγάπης για το οποίο πρόκειται να λεχθούν άκρως αποκαλυπτικές λεπτομέρειες σε επόμενα κείμενα του Freud.